

Toon Breës

STIJN STREUVELS

Een kritische en biografische synthese

Jaarboek 21 (2015)

van het Stijn Streuvelsgenootschap

LANNOO
CAMPUS

STIJN STREUVELS
GENOOTSCHAP

D/2016/45/46 – ISBN 978 94 014 3333 4 – NUR 621

Vormgeving binnenwerk: theSWitch

Vormgeving omslag: Gert Degrande | DE WITLOFCOMPAGNIE

Omslagillustratie: Collectie Toon Breës

© Toon Breës & Uitgeverij Lannoo nv, Tielt, 2016.

Uitgeverij LannooCampus maakt deel uit van Lannoo Uitgeverij,
de boeken- en multimediodivisie van Uitgeverij Lannoo nv.

Alle rechten voorbehouden.

Niets van deze uitgave mag verveelvoudigd worden en/of
openbaar gemaakt, door middel van druk, fotokopie,
microfilm, of op welke andere wijze dan ook, zonder
voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Uitgeverij LannooCampus

Erasme Ruelensvest 179 bus 101

3001 Leuven

België

www.lannoocampus.be

'Ik heb de schone dingen gegaard (...) bestendig door mijn eigen wil, uit het verband gerukt van de slijtende tijd en vastgezet in het onverroerbare'.

(Stijn Streuvels in 1905 over zijn literaire kunst, *Volledig Werk 2*, 292-293)

"t Is ten andere mijne innige overtuiging: dat er over een levend en werkend schrijver, geene algemeene uitspraken moeten gedaan worden – we zijn evolueerende planten – eens als een artist begint te suffen of gaga wordt, of als hij gestorven is, wordt het tijd een synthetisch "Beeld" op te maken en van zijne beteekenis te spreken – dan eerst valt hij onder "gemeen domein" en wordt hij "produit d'analyse".'

(Streuvels, 4 oktober 1920 aan Ernest Claes)

Inhoud

Verantwoording: waarom een kritische en biografische synthese?	9
Inleiding	11
Hoofdstuk 1 Aspecten van Streuvels' privéleven. Raakpunten met zijn schrijverschap	17
Hoofdstuk 2 Vrienden en tijdgenoten	89
Hoofdstuk 3 <i>In oorlogstijd</i> . Een belangrijk en typisch streuveliaans tijdsdocument	153
Hoofdstuk 4 Het interbellum	265
Hoofdstuk 5 Een onfortuinlijke vertaalster, een goede vriend en een literair agent	313
Hoofdstuk 6 Een opzettelijke nazificatie van Stijn Streuvels	347
Hoofdstuk 7 'Blut und Boden' en nationaalsocialistische literatuur	371
Hoofdstuk 8 Uitgever Adolf Spemann	395
Hoofdstuk 9 <i>Wenn die Sonne wieder scheint</i> . De Duitse verfilming van <i>De vlaschaard</i> in 1943	469
Hoofdstuk 10 Waar Rijn en Leie vloeien. De repressie	489
Hoofdstuk 11 Erotiek in het werk van Stijn Streuvels	527

Hoofdstuk 12	‘Mijn wereld is in mij!’ De echtheid van Streuvels’ kunsttaal	657
Hoofdstuk 13	Stijn Streuvels over romantiek	693
Hoofdstuk 14	‘Ik ga onder geen vaantje’. Realisme en fatalisme bij Stijn Streuvels	703
Hoofdstuk 15	De oudere Stijn Streuvels	741
Hoofdstuk 16	Aspecten van Streuvels’ levensopvatting. Stijn Streuvels en de dood	801
Besluit		845
Dankwoord		855
Tekstverantwoording		857
Afkortingen en verkorte titels		859
Bibliografie		863
1.	Briefwisseling	863
2.	Bibliografie van Stijn Streuvels in het Nederlands Uitgaven in boekvorm, bij het eerste verschijnen	865
3.	Secundaire bibliografie	871
4.	Tertiaire bronnen	898
Verantwoording van de afbeeldingen		905
Eindnoten		907
Personenregister		973

Verantwoording

Waarom een kritische en biografische synthese?

In de loop van bijna honderdvijftig jaar (1871-2015) Frank Lateur/Stijn Streuvels zijn talloze bijdragen over hem verschenen. Dit gaat van korte recensies tot uitvoerige essays over de meest uiteenlopende aspecten van de schrijver en zijn werk, maar ook van meticulous geannoteerde briefwisseling tot lijvige biografische werken. Wat in het Streuvelsonderzoek nog ontbrak was een omvattende wetenschappelijke synthese van zowat alle beschikbare bronnen *van* en *over* Stijn Streuvels. Een werk van lange adem en vele jaren. Gespreid over zestien hoofdstukken komt Streuvels' hele leven aan bod. Daarbij blijven de grote lijnen van deze studie chronologisch, met veel aandacht voor relevante biografische elementen. De receptie van zijn werk heb ik kritisch onderzocht vanaf zijn debuut met *Lenteleven* in 1899 tot eind 2014, bijna vijftig jaar na zijn overlijden. Een groot deel van mijn onderzoek wordt toegespitst op Streuvels' houding ten opzichte van Duitsland tijdens beide wereldoorlogen en het interbellum, een periode die het belangrijke middendeel van zijn leven omspant en waarover uiteenlopende beoordelingen bestaan. Ik ruim ook veel plaats in voor een zo concreet mogelijke omschrijving van Streuvels' poëtica en het verband met zijn vaak sombere visie op de werkelijkheid, zoals die in zijn verhalen tot uiting komt. Uit zijn eigen opvattingen over het schrijverschap kom ik tot de vaststelling van een aantal technische aspecten van zijn romantiek en vooral tot een pleidooi voor het (vanzelfsprekende) recht van de schrijver op een autonome maar verantwoorde kunsttaal. Nieuw in deze studie is ook de uitgebreide aandacht voor het onderschatte belang van de erotiek in Streuvels' werk. Voor enkele van deze aspecten kan de nodige ruimte moeilijk worden gecreëerd in een expliciete biografie, omdat daarin al te veel aandacht dreigt te gaan naar een aantal anekdoten die minder relevant zijn voor het schrijverschap als zodanig. Daarentegen kunnen in een uitgebreide

kritische synthese over de auteur en zijn werk een groot aantal verhelderende momenten uit zijn leven worden opgenomen, die bijdragen aan de opbouw van een zowel biografisch als literair-esthetisch totaalbeeld. Tot meer inzicht in de schrijver en zijn werk heeft Streuvels zelf met zijn memoires *Heule* (1941), *Avelgem* (1946), *Ingooigem I* (1951) en *II* (1957) en met zijn dagboeknotities belangrijke aanzetten gegeven. Op 90-jarige leeftijd heeft hij daar nog de *Kroniek van de familie Gezelle* (1960) aan toegevoegd. Verder is bijna zijn hele correspondentie bewaard gebleven, het grootste deel daarvan in het rijke Streuvelsarchief van het Letterenhuis te Antwerpen, waar ik een schat aan documenten kon raadplegen. Ik heb verscheidene getuigen opgezocht die bepaalde details konden verhelderen of corrigeren en ik heb enkele relevante bronnen kunnen aanboren waaruit niet eerder gepubliceerd werd. Een volgehouden open en kritische opstelling heeft geleid tot wetenschappelijk gefundeerde en in een aantal opzichten vernieuwende conclusies.

Inleiding

Wie vandaag in een boekhandel binnenstapt zal moeite hebben een werk van Stijn Streuvels (1871-1969) te vinden. Wat oudere, zelfs nog levende schrijvers kan overkomen, laat ik Jeroen Brouwers uitleggen, met een voorbeeld dat níet over het commerciële uitgeversbedrijf gaat, maar over het Letterkundig Museum in Den Haag, de Nederlandse evenknie van het Letterenhuis (het vroegere AMVC) in Antwerpen:

Eind 1997 ontstond commotie in de literatuurtuin nadat het Letterkundig Museum, Den Haag, had besloten om vijftig schrijvers, onder wie vijftientig nog levende, weg te laten uit de dat jaar geopende semi-permanente tentoonstelling in het pand. (...) het moest allemaal swingender, leuker, speelser. (...) Voor deze vrolijke jonge snuiters moesten oudere schrijvers plaats ruimen, ongeacht hun hoge staat van dienst en respectabele oeuvres.¹

Het hedendaagse technologische klimaat en voor een deel ook het onderwijsbeleid hebben in ruime lagen van de bevolking geleid tot een bijna algemeen *dédain* tegenover het verleden – de ‘dat-is-van-voor-mijn-tijd’-mentaliteit, wat niet direct de kritische zin en de waardering voor het verleden aanscherpt, allerminst nog de waardering voor schrijvers van vroeger. Jeroen Brouwers citeert een medewerker van de Openbare Bibliotheek in Amsterdam: ‘De vraag naar Hermans [1921-1995]², Reve [1923-2006], Wolkers [1925-2007] is behoorlijk afgenomen. Voor de jongere gebruikers van de bibliotheek zijn dit inderdaad dode schrijvers. En dit zijn nog recent overleden auteurs. Vestdijk, Bordewijk, Carmiggelt en Marnix Gijsen zijn ècht weggezakt.’³ Ook op het onderwijs moeten wij onze hoop niet stellen, zegt Annette Portegies. Jaren geleden werd de literatuurgeschiedenis al afgevoerd van het curriculum. En in de plaats van een verplichte leeslijst mogen de leerlingen zelf kiezen: ‘En dus groeit er een generatie op die geen notie heeft van het literaire erf-

goed. Een generatie die is opgevoed in de veronderstelling dat literatuur vooral ‘herkenbaar’ moet zijn, of, erger nog, dat ‘leuk’ een criterium is.⁴ Mia Doornaert schreef in 2013 in een bijdrage over Gerard Walschap, ‘dat het ontzettend spijtig is dat Walschap en onze andere begenadigde vertellers nauwelijks nog gelezen worden, dat onze scholen ze niet meer opnemen in hun curricula.’⁵ Uit een auteursstest van de Universiteit Gent in oktober 2013 bleek dat Herman Brusselmans de auteur met de grootste naamsbekendheid is in het Nederlandse taalgebied. Hij won het van William Shakespeare, J.R.R. Tolkien en Hugo Claus. Deze leesarmoede behoeft geen commentaar. Geen wonder dat de belangrijkste producten in de jaarlijkse Boekenbeurs in Antwerpen de stripverhalen zijn en de kookboeken.

‘Wie schrijft, die blijft’, zegt men wel eens, maar dat lijkt steeds minder waar. Stijn Streuvels was beroemd tijdens zijn lange leven en kreeg een koninklijke begrafenis met heel veel media-aandacht. Daarna werd het stil, schreef Marcel Janssens in 1994: ‘Het is nooit zo mediadruk rond Streuvels geweest als toen. Sindsdien viel de klok ongeveer stil.’⁶ Het werd stil bij het grote publiek, stil in de media en stil op de campusen. Het is de verdienste van Hedwig Speliers (*1935) – net als Streuvels een West-Vlaming – dat hij vanaf 1964, dus nog tijdens Streuvels’ leven, de aandacht op de Meester van het Lijsternest is blijven vestigen, zowel met korte bijdragen in diverse tijdschriften als met uitvoerige publicaties, die vernieuwend en belangwekkend maar ook controversieel waren. Wie een wetenschappelijke synthese over Stijn Streuvels wil maken kan dus niet om Hedwig Speliers heen, die tussen 1965 en 2000 zijn stempel heeft gedrukt op het Streuvelsonderzoek. Sommige recensenten hebben bij het verschijnen van zijn publicaties erg kritisch gereageerd, anderen zijn hem in zijn conclusies gevolgd. In de loop van deze studie zullen wij hem regelmatig ontmoeten en daarbij zijn standpunten en conclusies op hun waarde onderzoeken.

In 1994 werd het Stijn Streuvelsgenootschap⁷ gesticht, en sedertdien vielen de goed verzorgde en met boeiende bijdragen gevulde Streuvels-jaarboeken mij zomaar in de schoot. Toen ik in 1995 het plan opvatte om deze veelomvattende Streuvelsstudie te schrijven, kwam ik wat de stof betreft in een oplevende conjunctuur terecht. ‘Die vlasakker lijkt mij helemaal zo stil niet meer!’⁸ constateerde Marcel de Smedt in 1998. Met de Nieuw-Zeelandse Streuvelsonderzoeker Kathryn Smits had ik al intens samengewerkt bij de voorbereiding van haar studie *Een nieuwe kijk op de jonge Streuvels* (1993)⁹ en bij enkele bijdragen rond de thematiek van Stijn Streuvels en de pogingen van nazi-Duitsland om zijn werk

en hemzelf in te schakelen in hun propaganda.¹⁰ Kathryn Smits' geannoteerde brievenuitgave *Een aardig bundeltje brieven* (2005)¹¹, die de correspondentie bevat tussen Stijn Streuvels en Emmanuel de Bom van 1900 tot 1914, is voor het Streuvelsonderzoek een onmisbaar instrument geworden. Dit geldt evenzeer voor de in 2013 door Marcel de Smedt gepubliceerde uitgave van de *Briefwisseling Stijn Streuvels (1871-1969) en Ernest Claes (1885-1968)*.¹² Als onderzoeker kan men ook over steeds meer digitale bronnen beschikken. Zo bezorgde het Centrum voor Tekststudie en Bronnenstudie van de Koninklijke Academie voor Nederlandse Taal en Letterkunde te Gent in 2011 het digitale correspondentiecorpus (1419 brieven) rond het tijdschrift *Van Nu en Straks*, in 2014 gevolgd door de digitale brieveneditie *Stijn Streuvels en zijn [Nederlandstalige] uitgevers* (1935 brieven).

In deze synthese wil ik plaats inruimen voor bepaalde aspecten van Streuvels' oeuvre die tot nog toe weinig of niet onder de aandacht werden gebracht. In de eerste hoofdstukken neem ik enkele aspecten van 'Streuvels' privéleven' onder de loep, maar het verband met zijn literair werk is nooit ver weg. Zo besteed ik veel aandacht aan Streuvels' groei van een jonge bakker in een godvergeten West-Vlaams dorp tot een schrijver van formaat. Waar zich in bestaande biografische publicaties bepaalde vragen opdrongen of zwak ondersteunde insinuaties geformuleerd werden, zal ik relevante correcties aanbrengen, ontbrekende informatie aanvullen of trachten een afdoend antwoord te geven.

Van groot belang in Streuvels' leven zijn de periodes van de Eerste Wereldoorlog, het interbellum en de Tweede Wereldoorlog. Dat hij tijdens beide oorlogen is blijven publiceren in Duitsland verdient onze bijzondere aandacht. Alle aspecten van Streuvels' gedrag in deze context worden grondig bestudeerd. Omdat Hedwig Speliers hierover ruim gedocumenteerd en zeer uitvoerig geschreven heeft in *Dag Streuvels* (1994) en vooral in *Als een oude Germaanse eik, Stijn Streuvels en Duitsland* (1999), dringen deze belangrijke publicaties zich telkens weer op. In verband met de Eerste Wereldoorlog zal ik veel aandacht besteden aan Streuvels' oorlogsdagboek *In oorlogstijd*, dat in 1915 en nog lange tijd daarna veel stof deed opwaaien en waardoor Streuvels zich het verwijt van Duitsgezindheid op de hals haalde. Hoe kunnen we dit vanuit ons gezichtspunt, bijna een eeuw later, beoordelen? Natuurlijk moet in deze context de periode van het interbellum kritisch worden bekeken. Daarbij onderzoek ik de oorzaken van Streuvels' depressie, die gevolgd werd door een buitengewoon sterke creatieve heropleving. In Europa ging de naoorlogse euforie stilaan over in de dreiging van een preoorlogse poli-

tieke sfeer, tegen de achtergrond van het opkomende nazisme in Duitsland. Een gevoelig moment dat ik in die context uitvoerig wil duiden is de 'Rembrandtprijs' van 1936. Centrale figuren in mijn onderzoek naar Streuvels' Duitse connecties zijn de labiele vertaalster Hermine Schmüling, de literair agent Gerhart Pohl, een goede Duitse vriend Hans Nimtz en Streuvels' belangrijkste Duitse uitgever, Adolf Spemann. Ik wil aantonen hoe moeilijk het kan zijn perceptie en realiteit in de toenmalige situatie van elkaar te onderscheiden. Een goede historische situering en ons hedendaags historisch inzicht kunnen daarbij helpen. Ook de Duitse verfilming tijdens de Tweede Wereldoorlog van *De vlaschaard* onder de titel *Wenn die Sonne wieder scheint* wordt kritisch onderzocht. In een uitgebreid hoofdstuk over 'de repressie' breng ik correcties aan op enkele clichéstandpunten en vastgeroeste opinies.

Daarna ga ik uitvoerig in op een aspect van Streuvels' oeuvre, dat tot nu toe bijzonder weinig onder de aandacht is gekomen: 'erotiek in het werk van Stijn Streuvels'. Hier bespreek ik een groot aantal voor dit thema markante werken van Stijn Streuvels. Het gaat daarbij niet in eerste instantie om de literair-esthetische kenmerken, maar om hun relevantie in verband met deze specifieke thematiek, die men echter – zoals altijd bij Streuvels' creatief werk – niet kan loskoppelen van zijn sterk geïndividualiseerd taalgebruik. Aan de hand van uitvoerige citaten uit Streuvels' schetsen, verhalen en romans wil ik aantonen dat erotiek bij hem vaker en nadrukkelijker aanwezig is dan doorgaans wordt angenommen. Speliers heeft hierrond enkele waardevolle aanzetten gegeven en er is ook op academisch vlak recente aandacht voor 'gender representation' in het werk van Streuvels.

Een kritische synthese zou zeer onvolledig zijn zonder speciale aandacht voor de bijzonder 'authentieke en dynamische schriftuur' van Stijn Streuvels. Speliers had in 1973 gesteld, dat 'de intrinsieke waarde van een authentiek schrijverschap (...) nooit aangebracht' (DVG 27) werd aan de lezer. Deze uitdaging neem ik graag aan en daarom besteed ik veel aandacht aan 'de echtheid van Streuvels' kunsttaal' en aan zijn 'poëtische opvattingen'. Ik wil hier pleiten voor het artistieke recht van Stijn Streuvels – en van elke kunstenaar – op een geheel eigen expressiemiddel. Voor Streuvels betekende dit vanaf zijn debuut een autonome en authentieke literaire taal, die perfect beantwoordde aan zijn literair-artistieke doelstellingen. Veel aandacht zal ik dan ook besteden aan de karakteristieke manier waarop Stijn Streuvels omgaat met 'realisme' en 'fatalisme' in de representatie van zijn personages.

Ten slotte ga ik dieper in op ‘de oudere Streuvels’, die soms nog erg vinnig of puntig reageerde, die trouw bleef aan zijn vrienden (die hij bijna allemaal overleefde), die van vele dingen het zijne dacht en ‘onder geen vaantje’ wilde lopen. In het laatste hoofdstuk peil ik naar enkele aspecten van Streuvels’ ‘wereldbeschouwing’ en naar zijn houding in verband met ‘het geloof en de dood’.

In 1962 heb ik nog het genoegen mogen beleven door Stijn Streuvels uitgenodigd te worden in het Lijsternest. Ik had met hem – ondanks het leeftijdsverschil van 66 jaar – een lang en gemoedelijk gesprek. Met het oog op een uitgebreide studie kreeg ik van hem inzage in zijn persoonlijk archief, waarvan ik grote delen bij mij thuis mocht raadplegen. Tegen zijn honderdste verjaardag zou ik wel klaar zijn. Dat dacht ik, want ik was jong en ik had nog de illusie van tijd. Op 21 september 1966 schreef Streuvels: ‘Het deed mij genoegen te vernemen dat Gij voort aan het werk zijt en ik hoop lang genoeg te mogen leven om het eindresultaat te mogen zien.’ Maar toen stierf de oude Meester (15 augustus 1969) en het leven drong mij andere prioriteiten op. Toch bleef de aandacht voor Streuvels’ werk en voor de receptie daarvan klaarwakker. Een halve eeuw na mijn aarzelend begin en ondanks het grote uitstel¹³ heb ik deze kritische synthese over ‘de hele Streuvels’ kunnen voltooiën. Mijn intussen gevorderde leeftijd heeft mij alvast de kans geboden om vijfenvestig jaar na zijn overlijden een sterk gemotiveerde waardering te behouden voor de literaire betekenis van Stijn Streuvels en tegelijk mijn ogen open te houden op de wereld rondom ons en op de hedendaagse literaire productie in het bijzonder. Zo kan het gebeuren dat andere auteurs uit de moderne Nederlandse literatuur – Hugo Claus, Jeroen Brouwers, Ivo Michiels, Marc Reugebrink, Erwin Mortier, Tom Lanoye, J.M.H. Berckmans, Hafid Bouazza, Stefan Hertmans... – om er maar enkele te noemen, waar het past in deze studie, het literaire pad kruisen van Stijn Streuvels.

Toon Breës

Hoofdstuk 1

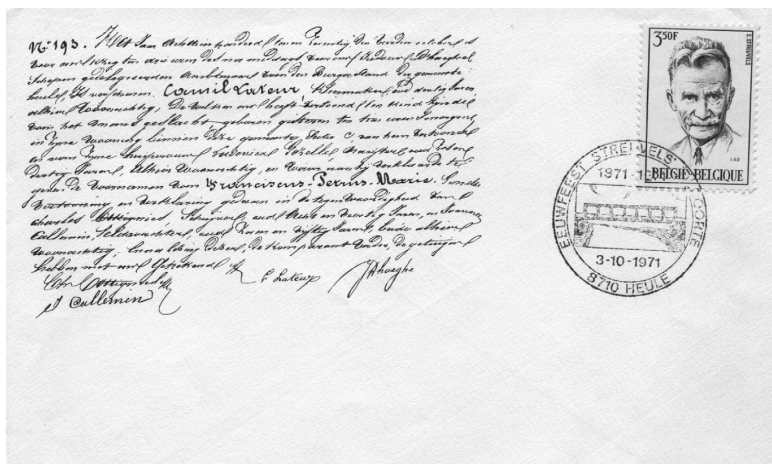
Aspecten van Streuvels' privéleven. Raakpunten met zijn schrijverschap

- *'De jaren dat men meest van 't leven genieten kan, zijn troosteloos voorbijgegaan'.* (Stijn Streuvels)
- *'Ik moest er aan denken dat een deeltje van de aardbol mijn eigendom was en dat gaf me een gevoel van voldaanheid dat me man maakte.'*
(Stijn Streuvels)
- *'Die verse uchtend is me voorgekomen als de eerste dag der schepping: Adam en Eva die hun intrede doen in de wereld!'* (Stijn Streuvels)
- *'De kinderen zijn groot geworden, uitgevlogen, getrouwd en ver van elkan-
der verspreid, een nieuw nest aangelegd en ook kinderen gekregen. Een
bewijs echter dat zij in 't ouderlijke huis een goede en gelukkige jeugd heb-
ben doorgebracht is, dat zij er nog altijd geern terugkeren.'*
(Stijn Streuvels)

Frank Lateur werd op 3 oktober 1871 geboren te Heule als vierde¹⁴ kind van Camiel Lateur, kleermaker, en Louise Gezelle, die een zus was van de priester-dichter Guido Gezelle. Zijn oudste zus, Elisa, was geboren in 1866, zijn broer Karel in 1873 en zijn jongere zus Maria in 1877. Wij kennen hem als Frank Lateur, maar zijn vrouw Alida noemde hem Frans. Die naam hadden zijn ouders hem gegeven omdat hij op 4 oktober 1871 – op het naamfeest van Sint-Franciscus – gedoopt werd als Franciscus, Petrus, Maria Lateur. De dooppriester was Jozef Gezelle, 'nonkel Seppen'¹⁵, de jongste broer van Streuvels' moeder en van Guido Gezelle. In zijn *Kroniek van de familie Gezelle* (1960) schrijft Streuvels dat hij 'hem voor 't eerst in levenden lijve aanschouwd [heeft] op de begrafenis van nonkel Guido' (VW4, 1536). Streuvels karakteriseert Seppen Gezelle als

wispelturig, onvast en besluiteloos; behept met [een] minderwaardigheidscomplex, treurend, misnoedig, 't geen dan oversloeg tot een ander uiterste: ondernemend, driftig, hartstochtelijk met vaste plannen en besloten het moeilijkste aan te pakken. (...) Van talent of begaafdheid is van hem nooit iets aan de dag gekomen – zijn broer, met zijn eeuwige gedichten, verveelde hem.' (1536-1538)

Om een of andere reden heeft deze labiele nonkel Seppen zijn broer Guido als dooppriester en meteen ook als peter vervangen. Streuvels zelf heeft tot op hoge leeftijd geloofd, dat 'nonkel Guido' zijn peter was. Als 14/15-jarige kreeg hij als 'lieve Ville [petekind]' (VW4, 1047) van de grote dichter een kaartje met een aanmoediging om te blijven schrijven. Pas in 1961 zou hij tijdens een herdenking van zijn grootouders in Heule de ware toedracht van het peterschap vernomen hebben en hij zou daarover sterk ontgoocheld zijn geweest.¹⁶ Streuvels' eerste biograaf André de Ridder verwacht het naamfeest met de geboortedag. Bovendien schuift hij niet alleen de geboortedag op, maar ook het jaar. Hij heeft het over Louise Gezelle, die 'een zekeren Camiel Lateur [leert kennen], een goede en brave maar gewone en onontwikkelde mensch' en vervolgt: "t Is uit dat paar dat op Woensdag 4den Oktober 1872 te Heule (...) nabij Kortrijk, Frank Lateur geboren werd.' (SSLW 17) Niet te verwonderen dat de verkeerde geboortedatum én het foute jaar later nog vaker opduiken in allerlei geschriften over Streuvels en ook in een brief van Mane de Bom: 'Nondepatat, ik wist verdomme niet dat gij op 4 Oct[ober] de jaren van

Postzegeluitgifte 3 oktober 1971 met geboorteakte.

Ons Heer kreeg!’ (11 oktober 1904) In zijn eerstvolgende brief (27 oktober) aan zijn vriend verbeterde Streuvels de datum niet.¹⁷

In *Heule* (1941), het eerste deel van zijn memoires, heeft Streuvels veel geschreven over zijn kinderjaren in zijn geboortedorp (1871-mei 1887). In het daaropvolgende *Avelgem* (1946) schreef hij over zijn groei naar volwassenheid en zijn ontwikkeling tot schrijver (mei 1887-1904). In *Ingooigem I* (1951) behandelt hij de jaren 1904-1914. Over privé-aspecten van zijn leven als gehuwde man en zelfstandig schrijver heeft hij het zelden, al zullen wij regelmatig belangrijke en soms zeer relevante gegevens ontleenen aan zijn memoires en andere gedenkschriften.

Ingooigem II (1957) gaat over de periode 1914-1940, waarbij een groot deel ingenomen wordt door een verslag van zijn reis naar het Heilig Land, van 16 augustus tot 15 september 1935. Over zijn echte privéleven schrijft hij steeds minder. Hij eindigt op 10 mei 1940, bij het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog. We hebben ook het oorlogsdagboek *In oorlogstijd* over de Eerste Wereldoorlog, dat ik in hoofdstuk 3 uitvoerig zal behandelen, verder nog een aantal teksten (van 1910 tot 1940) die in *Volledig Werk 2* gebundeld zijn als ‘Herinneringen’.¹⁸ Zeer belangrijk is de openhartige *Kroniek van de familie Gezelle* uit 1960 en ten slotte het gedeeltelijk gepubliceerde dagboek ‘Heule-Avelghem-Ingooigem’, dat van na 1951 dateert en dat ik in deze studie (in navolging van Ludo Simons) zijn ‘Memoriaal’ noem: ‘Het memoriaal – een eigenlijk “dagboek” is het niet’. (HDLSS 162) Het spreekt vanzelf dat een aantal elementen die op Streuvels’ privéleven betrekking hebben, ook elders in deze studie aan bod zullen komen. Dit is vooral het geval bij het citeren uit Streuvels’ briefwisseling. Biografische elementen kunnen relevant zijn en in deze synthese zal ik me dus niet kunnen beperken tot het terrein dat Streuvels zelf me in 1966 had aangeraden: ‘Ik moet U zeggen dat ik allerminst gesteld ben op anecdotische bijzonderheden – Gij kunt dit gerust vankant laten – er is al meer en te veel over aangehaald, met het meerendeel dingen zonder belang en die tot de legende behoren. Beperk U maar gerust tot het literaire. Dàt zal wel voldoende zijn.’¹⁹ Anekdoten over Streuvels’ leven gaan gemakkelijk, vooral na zijn dood, een eigen bestaan leiden. Een aantal daarvan kan men terugvinden in de dorpskronieken van Robert Verschuere, vooral in *Stijn Streuvels zoals hij was* (1973). Ook in *Honderd jaar dorpskroniek van Tieghem* (1945) van Streuvels’ vriend Torie Mulders staan een aantal Streuvelsanekdoten. De meeste informatie die beide kroniekschrijvers verstrekken heeft uitsluitend lokaal belang. Heel af en toe kan dat ook voor de Streuvelsonderzoeker interessant zijn.

Stijn Streuvels over zijn kindertijd en zijn jeugd

In *Heule* (1942)²⁰, de memoires over zijn kinderjaren in zijn geboortedorp (1871-1887), kijkt Streuvels vooral met tevreden herinnering terug op zijn kindertijd: 'Buiten (...) enkele tegenvallers heeft het vreugdige, blijde, opwekkende, lustige, vrolijke, plezierige in mijn kinderleven de overheersende grondtoon uitgemaakt. (...) van vreugde en plezier heb ik in mijn kindertijd te Heule, wel mijn deel gehad, – en achteraf beschouwd zelfs, heeft het verdriet ook nog de vreugde verhoogd.' (VW4, 921-922) Wanneer hij bijna negentig is, klinkt de balans die hij in de *Kroniek van de familie Gezelle* opmaakt over zijn jeugd niet positief:

Met dit alles heb ik een triestige jeugd gekend – de jaren dat men meest van 't leven genieten kan, zijn troosteloos voorbijgegaan en ik heb het slechts, helaas, te laat kunnen inhalen wat ten gepasten tijde verloren is gegaan en mijn karakter misvormd heeft. Dat zal wel oorzaak geweest zijn waarom ik mij van kindsbeen af bewuste individualist gevoeld heb (...). (VW4, 1607)

Memoires dreigen altijd sporen van fictionalisering te dragen. Want in dezelfde *Kroniek*... schrijft hij:

Wat er in de toekomst ons te wachten stond, daar dachten we niet eens aan. We hoefden voor niets te zorgen, de ene dag volgde de ander op en ze liepen tot in het oneindige... Daarbij waren er ook nog een paar hofsteden, waar we met jong en jolig volk konden omgaan en een heel ander soort verzet vinden: 's zondags te peerd rijden²¹ of gezamenlijk tochten ondernemen in het rijtuig, naar de Kluisberg, maar ook naar Oudenaarde en Doornik om er de merkwaardigheden te leren kennen en bewonderen. (VW4, 1561)

Het gaat hier echter wel over zijn latere jeugd en jongvolwassen jaren, waarin hij al onafhankelijker was van de strenge controle van thuis.

Stijn Streuvels over zijn uiterlijk

In *Heule* beschrijft Streuvels het verschil tussen hemzelf en zijn broer Karel:

Mijn broer Karel was stiller, onderdaniger geaard, – schuchter en gedoezig van natuur, lieftoevig en bedeesd, een beetje dutschtig zelfs, zodat hij veelal van achter stond of te laat kwam waar iets te rapen of te betrapen viel, 't geen moeders bezorgdheid verwekte voor haar jongste zoontje en haar iets als het voor gevoel ingaf dat mijn broer voor 't ongeluk geboren was en achteruit staan zou in het verder leven. Ik daarentegen, was onstuimig, stug, gesloten, gramstorig, opvliegend en vastberaden, gedecideerd en eigenzinnig van natuur, gesteld op mijn meesterschap, en doordrijvend. Mijn broer was daarenboven liefelijk van voorkomen, slank en teer van gestalte, met regelmatige gelaatstreken en donker kroezend haar. Ik integendeel: geblokt, vierkante kop, het gelaat vol rosse sproeten, wit weerbarstig stekelhaar, dat volgens 't zeggen van mijn moeder, “krulde gelijk een rechtstaande zwijnsteert” – en neusgaten – weeral volgens moeder beweerde “waar men met kar en peerd in keren kon!” Als we ergens op bezoek meemochten, werd mijn broer bewonderd en gevleid om zijn liefelijk “aangezichtje”, zijn schone krulletjes, – terwijl ik door mijn moeder werd voorgesteld met de woorden “dat hier is onze lelikaard!” Onvermijdelijk werkte die uitspraak telkens diep op mijn gemoed, heeft er prent geslagen en invloed gehad op mijn karakter. Ik achtte mij vernederd, achter-

Kinderen Maria, Karel, Frank (Stijn), Elisa. Vooraan vader Camille en moeder Louise Gezelle.

uitgezet als een verstoteling; het heeft tot ver in mijn latere jeugd niet alleen de overtuiging bijgebracht van mijn lelijk voorkomen, maar een inferioriteits-complex veroorzaakt, zodat ik mij schaamde om bij mensen te verschijnen en mij diep ongelukkig en misdeeld achtte. (VW4, 934-935)

Dat minderwaardigheidsgevoel moet sterk zijn geweest, want in *Kroniek van de familie Gezelle* (1960) schrijft hij nog bijna hetzelfde verhaal:

In mijn binnenste echter leed ik aan [een] minderwaardigheids-complex, iets dat ik van uit de eerste kinderjaren had meegekregen doordat moeder, waar het pas gaf, mij voorstelde als: onze lelikaard, tegenover mijn broer die een aanvallige, zachtaardige jongen was; ik integendeel een gestuikte knul met vlaspezelig stekelhaar en een aangezicht vol sproeten. (...) Ik heb nog altijd tegenzin en het onbehagelijk gevoel om mijn wezen te aanschouwen in een spiegel (...). Mijn eigen geschrift vind ik lelijk en mijn stem – sedert ik ze heb kunnen horen weergegeven op een plaat, lijkt me een gruwel. (VW4, 1606-1607)

In zijn 'Memoriaal' – waaraan hij begon rond zijn tachtigste – schrijft hij in dezelfde zin over zijn uiterlijk:

Ik weet niet of het bij anderen ook het geval is, maar van jongs af aan en tot nu toe heb ik altijd weerzin gevoeld voor mijn fysiek voorkomen (ik heb altijd met tegenzin mijn beeld ontwaard in een spiegel – spiegels kan ik niet uitstaan), (...). Ik heb een gruwelijke hekel aan mijn eigen stem en (...) [het] merendeel van mijn portretten, die anderen goed vinden, komen mij hatelijk voor.²²

Luc Schepens citeert uit hetzelfde dagboekfragment en hij voegt daar volgende bedenking aan toe: 'Toch kan men zich de vraag stellen waarom Streuvels zich dan zo makkelijk liet fotograferen en vrij kwistig deze foto's aan vrienden rondstuurde? Of was het alleen zijn passie voor fotografie die hem hiertoe aanzette?' (KSS 141) Op die vraag kan ik geen duidelijk antwoord geven. Misschien had Streuvels wisselende gevoelens over zijn uiterlijk. De inconsequentie of tegenspraak op dit vlak is ook Speliers opgevallen – en terecht. In zijn biografie geeft hij een treffende beschrijving van de fase van de dandy en die van de 'Stokheren':